

DİN SOSYOLOJİSİ

ISBN: 978-605-5262-16-7

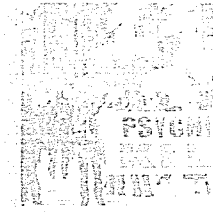
Baskı Öncesi
MINYATU@K

Baskı
Damla Ofset
Büsan Sanayi 10631 Sk No:4 Karatay/KONYA
Tel: 0332 345 00 10

MATBAA SERTİFİKASI: 14972

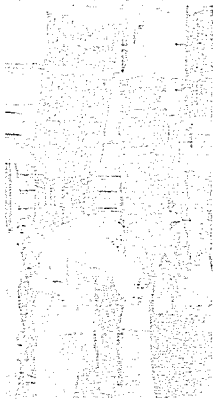
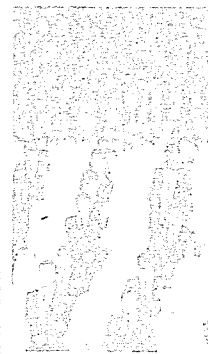
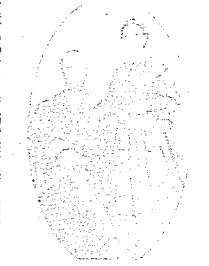
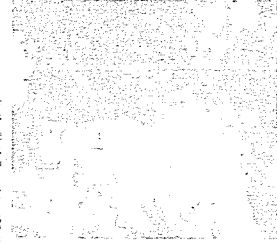
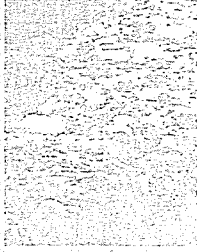
Konya, Şubat 2013

PALET YAYINLARI
Mimar Muzafer Cad. Rampalı Çarşı Nu. 42 Konya
Tel. 0332 353 62 27
YAYINCI SERTİFİKASI: 10418

ÇAĞDAŞ BİR FENOMEN:

**YENİ DİNÎ
HAREKETLER**

GİRİŞ

YENİ DİNİ HAREKETLERİN SOSYOLOJİNİN KONUSU HALİNE GELİŞİ

19. yüzyılın ortalarından itibaren, özellikle Batı'da ortaya çıkan yeni dinî akımlar, bir yüzyılı aşkın bir zamandan sonra sosyolojinin gündemine ciddi bir biçimde girdi. Her din doğal toplumsal bir süreç olarak, kendi içinden çıkan, bazen de kendinden kopan yeni oluşumlara sahne olur. Özellikle Hristiyan-Protestan dünya ve Hint alt kıtası bu konuda oldukça verimli bir görünüm sergilemiştir. Bugün köklü "yeni" dinî hareketler çoğunlukla bu inançlara ve coğrafyalara dayanır. Bu hareketler 19. yüzyılın sosyal bilim paradigması içinde dikkate değer olarak algılanmamıştır. Zira hem din sosyolojisinin tarihçesi hem de sekülerleşme konularında görüldüğü üzere, bu dönemin sosyal bilimcileri dinin toplumsal etkisinin gittikçe azalmakta olduğu düşüncesi içindeydiler. Kurulu dinler, Batı'dan başlamak üzere modernleşmenin sirayet ettiği her yerde gerilemeye başlamış ve rasyonel-bilimsel bir düşünce ve hayat tarzı yükselişe geçmiştir. Dolayısıyla yeni hareketler dinin hayatta kalmak için son çırpınılarıydı. Sosyal bilimin bu düşünme tarzının çok haksız olduğunu da söyleyemeyiz. Zira kiliseye devam etme oranları azdı. Başta yönetici elit olmak üzere, akademisyen, aydın, sanatçı, gazeteci gibi toplumu yöneten ve yön veren kişiler çoğunlukla dindar değildi. Üstelik ortaya çıkan yeni hareketler çoğunlukla yerel olup tartışmalı liderlere ve düşüncelere sahipti. Bu haliyle 19. yüzyıl sosyal bilim paradigmasını tehdit edecek bir durumdan bahsedilemezdi.

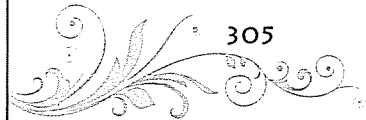
İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda bazı Avrupalı ve Amerikalı sosyal bilimciler "sekülerleşme" teorisini formüle ederken, paradoksal biçimde yeni dinî hareketler artmaya ve güç kazanmaya başladılar. Bir önceki yüzyılın

DİN SOSYOLOJİSİ

YENİ DİNİ HAREKETLER

Doç. Dr. Vejdi BİLGİN

305

Yedinci Gün Adventist
Kilisesi'nin amblemi.

Yeni dini hareketlerin pek
çoğunun bu tür
amblemli söz konusudur.
Oysa geleneksel dinlerin
üzerinde uzlaşmış bir amblemi
yoktur.

marjinal hareketleri daha da kuvvetlendiği gibi, pek çok dinî hareket ortaya çıkmaktaydı. Bunların bir kısmı Hristiyan kaynaklı iken bir kısmı Uzakdoğu'dan gelmekteydi. İkinci Dünya Savaşı'nın sona erişinden sonra, Batı dünyasının sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda istikrar kazanması ve hareketlerin hızla artışı dikkat çekiciydi. Ama sosyal bilimcilerin yeni dinî hareketlere odaklanmasında Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970'lerden sonra Fundamentalist Evanjelik hareketin siyasal alanda da söz sahibi olmaya başlaması çok daha etkili olmuştur. 1976'da Jimmy Carter, Evanjelik olduğunu deklare etmişti. 1980'lere damgasını vuran Ronald Reagan ve 2000'lerde iki kez başkanlık yapan George Bush da Evanjelikti.

Dinin siyasal alandaki etkisi aynı zamanda İslam dünyasında da kendini göstermiştir. 1979'da İran'da bir İslam devriminin oluşu, yine 1979'da Afganistan'daki Rus işgaline karşı direnişin İslamcı fikirlere sahip gruplarca yürütülmesi bunun ilk örneklerindendir. Ancak esas olarak 1990'lardan sonra İslamcılığın siyasal anlamdaki nüfuzu daha baskın hissedilecektir. İslam dünyası 1950'lerden itibaren bağımsızlığını kazanmaya başladıysa da, İslamcı hareketler iktidardan uzak kalmışlardı. Ancak 1990'lardan itibaren Cezayir, Türkiye, Malezya gibi ülkelerde İslamcı hareketler iktidara yürüdüler. Filistin'de İsraile karşı bağımsızlık mücadelesi veren sol eğilimli el-Fetih'in yerine Hamas'ın yükselmesi bu değişimin önemli bir örneğidir. Ancak bu süreçle birlikte İslamcılarının siyasal talepleri terörizmle özdeşleştirilmeye başlandı ve 11 Eylül 2001'de New York'taki ikiz kulelere yapılan saldırıyla bu imaj perçinlendi. Hristiyan dünyada ve İslam dünyasında dinin siyasal talepli eyleme dönük bu yorumu, sekülerleşme teorisini baltalayan en önemli argümanlardan birisidir. Fakat din sosyolojisi bu önemli konuyu artık

yeni dinî hareketler konusundan çıkarıp “Fundamentalizm” başlığı altında incelemektedir. Yeni dinî hareketler konusu ise, ana dinî kütleden kopup dinsel-toplumsal talepleri olan –nispeten- daha küçük ölçekli dinî grupları ele almaktadır. Her ne kadar tek tek bu gruplara bağlananların sayıları ve etkileri az olsa da, bir bütün olarak yeni toplumda dinin etkisini ve önemini anlamak açısından önem arz etmektedirler. Nitekim İngiltere’de 1945-1985 yılları arasında 400 yeni dinî grubun ortaya çıkmış olması, Amerika Birleşik Devletleri’nde ise sadece 1987-1988 yıllarında 400 yeni grubun kayıtlara geçmesi bu konunun önemini açıkça göstermektedir.

İLAHİYAT ve SOSYOLOJİ KAVRAMLARI ARASINDA UYUŞMAZLIK

Din sosyolojisi İlahiyat disiplininin pek çok alanı ile ilişki halindedir. Ancak “din”in kendisi, dinin toplumsal hayat içindeki konumu ve değişimi konularında dinî terminolojiden farklı bir terminoloji kullanır. Zira herhangi bir dine ait terminoloji genellikle kendine özgüdür. Bu yüzden bir dinî terimin farklı bir dile çevrilmesi, tercüme edilen dildeki semantik daireyi çağrıştırdığı için faydalı olmaktan çok kafa karıştırıcı olabilir. İngiliz dilindeki “kilise” veya “mezheb”in Türkçedeki anlamlarından çok farklı olması, bu problemin basit ama önemli örneklerindendir. Bundan dolayı sosyal bilimciler toplumsal olguları inceleyebilmek için farklı kavramlar geliştirmek zorunda kalmışlardır. Böylelikle farklı kültür ve toplumları incelerken kavram kargaşasından korunmak amaçlanır. Ancak yine de farklı kültürel kavramları ortak sosyal bilimsel terimlere dönüştürmek tam anlamıyla mümkün olmadığından, orijinal dinî terminoloji parantez içinde veya doğrudan kullanılmaktadır.

“Yeni dinî hareket” kavramı sosyolojiktir. İlahiyat terminolojisinde genel olarak “din,” “mezheb,” “tarikat” gibi kavramlar söz konusu iken din sosyolojisi sosyal grup ve sosyal hareket kavramlarından hareketle “dinî grup” ve “dinî hareket” kavramlarını kullanır. İlahiyat disiplininde din denince ana inanç yapısı anlaşılır. Bir dini diğerlerinden ayıran en önemli husus akidesidir (inanç esaslarıdır). Ancak salt inanç bir dinin var olabilmesi için yeterli olarak görülmez. Bunun yanında bir ibadet sistemi olmalı ve bu inanç bir dinî topluluğa sahip olmalıdır. Mezheb bir dinin inanç ve uygulama alanındaki farklı yorum veya içtihatlarıdır. Mezheb mensupları arasında da aynen dinde olduğu gibi, farklı bir mezhebe bağlılık konusunda bilinç söz konusudur. Tarikat ise inanç veya dinî pratikler düzeyinde yüksek bir farklılaşma söz konusu olmaksızın, dini daha iyi yaşamak

gayesiyle bir liderin etrafında bir araya gelen küçük oluşumdur. Şüphesiz İslâm'da tarikat tasavvufî anlamda bir gruplaşmayı ifade eder. Sufiyane bir tarzda olmaksızın da insanlar çeşitli gruplar oluşturabilirler. Günümüz Türkiye'sinde tarikat biçiminde örgütlenmeyen dinî gruplara cemaat adı verilmekte ama tarikatlar için de cemaat ifadesi kullanılmaktadır. Teknik anlamda düşünüldüğünde tarikat (Nakşibendilik örneğinde olduğu gibi) genel tasavvufî akım, cemaat ise bu akımın yaşayan grup veya gruplarını anlatır. Cemaat gündelik dilde caminin müdavimleri anlamında da kullanılmaktadır. Hukuki olarak ise azınlık toplulukları anlamına gelir. Cemaat kelimesinin Türkçe kullanımının oldukça karışık olduğu ve sosyal bilimsel açıdan yeni bir kavrama ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Hristiyanlıktaki dinî terminolojiye baktığımızda İslamiyet'ten oldukça farklı olarak mezhep (confession) kavramının din kavramına doğru kaydığı görülür. Hristiyanlıktaki Katoliklik veya Ortodoksluk İslâmiyet'teki Hanefilik veya Şafilik gibi değerlendirilmez; aksine bir Hristiyan mezhebi kendisini artık müstakil bir din gibi görür ve ancak kendi düşüncesine inanan kişinin kurtuluşa ereceğini kabul eder. Batı dünyasında İslamiyet'teki "mezheb"e yakın kavram ise Protestanlığın alt mezheplerini ifade etmek için kullanılan denominationdır.

Hristiyanlıkta mezheple iç içe geçmiş diğer bir kavram kilise (church) dir. Gündelik Türkçemizde Hristiyanların mabedi olarak bilinen kilise aslında pek çok anlama gelir. Kilise en başta bütün Hristiyan inancını ve topluluğunu ifade eder. Bu yüzden esas kilisenin Katoliklik olduğu, ondan ayrılmış olan her grubun mezhep olduğu şeklinde değerlendirmeler de yapılmıştır. Bu değerlendirmede "mezheb"e olumsuz anlam yüklenmektedir. Oysa hiç kimse kendi inancını olumsuz olarak görmez. Bu yüzden mezhep olarak görülen oluşumlar kendilerini aynı zamanda bir kilise olarak da görürler. Nitekim Protestan Metodist Kilise içinde ortaya çıkan yeni oluşum adını Yedinci Gün Adventist Kilise olarak kabul etmiştir. Bugün Mormonculuk olarak bilinen oluşum ise resmen İsa Mesih'in Âhir Zaman Azizleri Kilisesi adını taşır. O halde kilise bir dini düşünce etrafında örgütlenmiş kurumsal yapı olarak tanımlanabilir. Bunların yanında Hristiyan terminolojisinde Türkçeye tarikat olarak çevrilen cult ve sect kavramları da söz konusudur. Bu kavramlarla ifade edilen gruplar henüz mezhep aşamasına gelmemiş, yani düşünce ve uygulama olarak olgunluğa erişmemiş oluşumlardır. Ancak kendilerini kilise olarak isimlendirebilmektedirler. İlahiyat alanından farklı olarak din sosyolojisinde kuşatıcı bir kavram olarak dinî grup tercih edilmektedir. Ancak dinî grubu anlayabilmek için öncelikle sosyal grup kav-

ramına değinmek gerekir. Sosyal grup toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelen, aidiyet bilinci taşıyan, birbirleri arasında sıkı iletişim olan, belirli bir hiyerarşiye ve normlara sahip olup buna bağlı olarak toplumsal yaptırım uygulayan, görece sürekliliğe sahip insan topluluğudur. Ancak bir gruplaşma söz konusu olmadan da insanlar çeşitli biçimlerde bir araya gelirler. Örneğin yeni açılan bir mağazanın ilk gün indiriminden faydalanmak için sabah erkenden sıraya giren yüzlerce kişi ortak bir amaçla bir araya gelen, beklemeyle ilgili kurallara riayet eden, birkaç saatlik de olsa bir süreklilik gösteren bir topluluktur ancak henüz bir grup oluşturacak düzeyde değildirler. Bu tür topluluklara yığın adı verilir. Bu kişiler kendileri gibi olan tüketicilerle çeşitli ortamlarda bir araya gelip düşüncelerini kamuoyuna ifade etmeye, bu yönde eylemde bulunmaya başarlarsa sosyal hareket olarak nitelendirilirler. O halde sosyal hareket bir taraftan eyleme yönelik bir düşünce olarak diğer taraftan da bir düşünce çerçevesinde bir araya gelen ve eylemde bulunan ancak grup örgütlenmesi taşımayan insan topluluğu olarak tanımlanabilir. Dünya ölçeğinde bilinen örnekler vermek gerekirse çevrecilik bir hareket, bu düşünce için bir araya gelen Greenpeace gibi örgütler ise birer sosyal gruptur.

Konumuz açısından bakıldığında bir dinin oluşumundan sonra ortaya çıkan mezhepler hareket olarak değerlendirilebilir. Ancak tarikatlar ilk ortaya çıktığında birer gruptur. Fakat bu tarikatlar da zaman içerisinde alt gruplara bölündüğünden, kendileri bir hareket haline gelmiş olurlar. Tasavvufi anlamda bir gruplaşma söz konusu olmasa da, ülkemizde cemaatler olarak bilinen oluşumlar da birer dinî gruptur. Bu tanımlar çerçevesinde baktığımızda, örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve Hz. İsa'nın yeniden dünyaya geleceğini iddia eden Adventizm bir dinî harekettir. Ama bu hareket içinde yer alan Yedinci Gün Adventistleri veya Yehova Şahitleri birer dinî gruptur. Her bir grubun içerisinde, aykırı bir düşünceye bağlı olarak yeni hareketler ortaya çıkabilir ve bunlar da daha sonra gruplaşabilirler.

YENİ DİNİ HAREKETLERİN TİPOLOJİSİ

Yeni dinî hareketleri belirli bir kritere bağlı olarak sınıflandırmak oldukça zordur. Bu yüzden farklı tasniflerde bulunmak mümkündür. Örneğin mevcut yapıya genel tavır alışlarına göre, dinî-toplumsal yapıyı reddeden hareketler ve dinî-toplumsal yapı ile uzlaşan hareketler ayrımını yapabiliriz. Birinci gruptakiler tavizsiz bir akideye ve ahlaki prensiplere sahiptirler. Bir dinî otoritenin önderliğinde yakın ilişkilerin olduğu bir cema-

at hayatını sürdürürler. Hare-Krişna hareketi, Yehova Şahitleri buna örnek gösterilebilir. İkinci gruptakiler ise mevcut toplumsal yapı ile gündelik bağlarını koparmadan zihinsel, psikolojik ve fiziksel problemleriyle baş etme, daha huzurlu bir hayat peşindedirler. İnanç, ibadet hayatı ve cemaat oluşturma konusunda rahat bir görüntü sergilerler. Transandantal Meditasyon bu anlayışa örnek verilebilir.

Bir başka açıdan yeni dinî hareketler kişisel gelişimci veya toplumsal dönüşümü amaçlayan hareketler şeklinde tasnif edilebilir. Ancak dini hareketler zaman içerisinde değişimler geçirmekte ve stratejilerini değiştirebilmektedirler. Kişisel gelişimci olarak görünen bir hareket (Sayentoloji örneğinde olduğu gibi) büyük toplumsal değişimleri hedeflemiş olabilir. Bu yüzden onları sınıflandırmak her zaman için problemli olmuştur. Günümüzdeki dinî hareketler çoğunlukla ana dinî kütleden kopan ancak çeşitli derecelerde olmakla birlikte ana yapıya benzerlik gösteren akımlardır. Henüz hiç birisi müstakil ve büyük bir din olma potansiyelini taşımamaktadır. Zaten yeni dinî hareketlerin önemli özelliklerinden birisi de uzun süreli bir istikrar gösterememeleridir. Sürekli değişkenlik gösteren bu hareketleri daha kuşatıcı bir biçimde kökenleri itibarıyla sınıflandırmak daha doğru olacaktır. Burada yapılan tasnifin Batı'da ortaya çıkan hareketlere dayanması eleştiri konusu olabilir.

Ancak yeni dinî hareketler modern Batı toplumlarının yapısında bir şekilde kendisini gösteren ve buradan dünyaya yayılan akımlar olma özelliğine sahiptir. Yeni dinî hareketler içerisinde önemli yer tutan Uzakdoğu kökenli akımlar bile öncelikle Batı dünyasında kendilerine yer bulmaya, oradan da dünyaya yayılmaya çalışmaktadırlar. İslâm dünyası hala güçlü olan dinî-sosyal yapısı nedeniyle kendi içerisinde bu derece farklı hareketlerin çıkmasına imkân vermemektedir. Konunun ilginç yönü tasavvufî yaşantı gibi İslâmî hayat tarzları bile öncelikle Batı'dan başlamak üzere dünyanın diğer merkezlerine ulaşma hedefindedir. Bu açıklamalar çerçevesinde esas olarak Batı'dan dünyaya yayılan yeni dini hareketleri şu başlıklar altında da sınıflandırabiliriz:

- Hristiyanlığın yeni yorumuna dayanan hareketler (Tanrı'nın Çocukları, Mormonlar gibi).
- Uzakdoğu kökenli olup Batı'da yaygınlaşan hareketler (Zen Budizmi, Hare Krişna gibi).
- Kişisel gelişimci olup Hristiyanlığa veya diğer dinlere ilgisiz olan hareketler (Sayentoloji gibi).

Ancak bu ayrım da artık yetersiz kalmaktadır. Zira artık İslâm ülkeleri kökenli olup veya kişisel gelişimci olarak da nitelendirilmeyecek gruplar ortaya çıkabilmektedir. Aikido Yeniden Dirilme Şehri, Meher Baba, İlahi Nur, çeşitli sufi hareketleri, İslam Milleti bunlar arasında sayılabilir. (Şentürk, 2004: 60).

YENİ DİNİ HAREKETLERİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Gerek tarihsel büyük dinler gerekse küçük ölçekli yeni dinî hareketlere bir bütün olarak bakıldığında benzer yönlerinin olduğunu ve benzer süreçlerden geçtiklerini görürüz. Bir sosyal hareket veya sosyal grup incelenirken hareketin oluşumu, liderlik, kurumsallaşma, hareketin veya grubun geçirdiği dönüşümler, parçalanma ve yeni hareketlerin veya grupların çıkışı gibi olgulara dikkat etmek gerekir.

Bir dinî hareket karizmatik bir dinî liderin etrafında gelişir. Dinî lider ya toplumdaki mevcut dinî yapıya karşıdır ya da içinde yetiştiği dinin bazı yorum ve uygulamalarını kabul etmemektedir. Böylelikle yeni bir din, yeni bir mezhep ya da tarikat ortaya çıkar. Her dinî hareket mutlak surette belirli inanç esaslarını (itikat) öngörür. Dinbilimcilerinin genel kabulüne göre, bir harekete din denilebilmesi için inanç, dinî pratikler ve cemaat olmak üzere en azından üç temel unsurunun olması gerekir. Yeni dinî hareketin inanç esasları da çoğunlukla ana dinî kütlenin inancıyla paralellik gösterir, ancak bazı noktalarda farklılıklar taşır.

Yeni dinî hareketlerde benzerlik gösteren en önemli inanç konuları âhir zamanda yaşanıldığı, kıyametin gittikçe yaklaştığı ve bir kurtarıcının (Mesih) gelmekte olduğudur. Kendi liderlerinin Mesih olmasa bile seçilmiş insan olduğuna, Tanrı'dan vahiy aldığına inanırlar. Örneğin Hristiyanlıkta bir kişinin Tanrı'dan vahiy alması, yani Peygamber olması olağan karşılanır. Ancak Mesihlik çok daha üst makam olarak düşünüldüğünden Mesih olduğunu iddia eden kişiye kendi grup üyeleri dışında inanılmaz.

Hiçbir inancı dayatmadığını söyleyen dinî hareketlerde bile aslında gizliden gizliye o hareketin doğduğu ana dinin izleri vardır. Örneğin Hinduizm'in çeşitli yoga teknikleriyle meditasyon adı altında tanışanlar, bir süre sonra Hint dinî felsefesine geçiş yaparlar. Kutlanmış nikâh töreniyle herkese kapılarını açan Mooncular bir süre sonra kendi Kitab-ı Mukaddes yorumlarını da telkin ederler.

Dinî hareketler aynı zamanda belirli ritüellere, yani ayinlere sahiptirler. Ritüelin en önemli özelliği grup üyelerini bir araya getirmesi, onlara grubun tarihini hatırlatması,

aidiyet bilinci oluşturması ve manevî anlamda bir tatmin sağlamasıdır. İbadet edilmeyen hiçbir dinî hareketten söz edilemez. İnanılan mukaddes varlığa sadece elleri kaldırıp dua etmek veya yoga yapmak da esasında bir ibadettir.

Dinî hareketin diğer bir önemli öğesi ise inananlar topluluğudur. Din sadece bireyin mukaddes varlıkla olan irtibatını düzenlemez, aynı zamanda mü'minin diğer inananlarla olan ilişkilerini de düzenler. Cemaat, yeni dinin ayakta durmasında ibadetler kadar önemli rol oynar. Zira müminler birbirleri ile dayanışma halinde dinlerini yaşatırlar. İlk dinî hareket oldukça küçük bir cemaate sahiptir. Genelde bu harekete katılanlar dinî liderin tanıdığı insanlar veya yakınlarıdır. Bazı liderler cemaatlerini kurmada özel stratejiler izlerler. Çok varlıklı, yüksek statü sahibi kişilere ulaşıp kısa zamanda maddi olarak güçlenme düşüncesinin yanında toplum tarafından dışlanmış, bir şekilde mahrumiyet içeri-sine düşmüş insanlara ulaşıp kısa sürede sayı olarak güçlenme düşüncesi de söz konusudur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde Halkın Mabedi tarikatını kuran Jim Jones (1931-1978) daha çok yoksullara, uyuşturucu kullananlara, hastalara, eski mahkûmlara ve siyahlara yönelmişti.

Dinî hareketlerin merkezinde lider olup, sonra yakın bağlılar, daha sonra da uzak bağlılar gelir. Cemaatin en dışında ise sempati besleyenler yer alır. Bunlar henüz cemaatin içinde değildirler ancak girmeye en yakın insanlardır ve cemaat onları kaybetmek istemez. Yakın bağlılar liderin koruyucularıdır. Liderin olağanüstü özelliklerini diğerlerine anlatanlar, liderlerinin hatalarını örtenler bunlardır. Liderin gerçekte olağanüstü biri olmadığını da ilk fark eden bu küçük gruptur ancak cemaatin devamı için bunu gizlerler. Bu ancak cemaat içi liderlik mücadelesi baş gösterdiğinde açığa çıkar. Bu yakın bağlılar liderin vefatıyla birlikte muhtemel lider adayları olarak birbirleri ile rekabete girerler ve yeni gruplaşmaların oluşmasına sebep olurlar.

Liderlik dinî hareketlerde merkezi rol oynar. Lider kendisinde olağanüstü haller olduğunu veya Tanrı tarafından seçilmiş insan olduğunu iddia eden kişidir. Kendisine inanmış, çevresini etkileme gücüne sahip ve sıra dışıdır. Sosyal bilimlerde bu tipler karizmatik lider olarak isimlendirilir. Ancak liderin bir grubu bütün yönleriyle yönetmesi mümkün olmayabilir. Bu takdirde yakın bağlılar arasından karizmatik lidere yardımcı olacak diğer lider tipleri gerekir. Yönetsel lider denilen bu kişiler örgütleyici yeteneklere sahiptirler ve karizmatik liderin otoriter görüntüsünün altında grubu idare eder, finansman konularıyla ilgilenir, grubun faaliyetlerini düzenlerler. Yedinci Gün Adventistleri'nin peygamber ola-

rak kabul ettiği Ellen G. White'in kocası James White buna tipik bir örnektir. Kendisi bir taraftan vaizlik yaparken diğer taraftan karısının konferans faaliyetlerini düzenliyor, aynı zamanda da hareketin dergisini çıkarıyordu. Benzer biçimde Yehova Şahitleri'nin kurucusu karizmatik lider Charles T. Russel'den sonra gelen Joseph F. Rutherford tam anlamıyla yönetsel lidere örnektir. Zira liderlerinin skandalları ve ölümlüyle birlikte dağılma sürecine giren grubu bir arada tutmayı başarmıştı. Bunun yanında gruba yeni bir isim verip, yeni slogan ve propaganda taktikleriyle hızlı bir biçimde büyümesini sağlamıştı.

Karizmatik liderler sürekli olarak aşırı bir coşku içinde olduklarından dinî hareketin inanç esasları ve diğer uygulamaların değışiklik göstermesi normal karşılanır. Ancak kurucu karizmatik liderin ölümünden sonra peşinden gelen hareket liderleri, kurucu lideri bir peygamber biçiminde kutsallaştırarak cemaatlerini daha düzenli bir hale sokmaya yani kurumsallaştırmaya çalışırlar. Bu süreçte inanç esasları ve dinî pratikler kesinliğe kavuşturulur. Grup yönetimi ve grup içi ilişkiler kurallara bağlanır. Grup genişleyen nüfusu, finans imkânları, sahip olduğu mabetler, hastaneler ve okullar gibi kuruluşlarla başta yöneticiler olmak üzere bazı grup üyelerinin artık geçim kaynağı haline dönüşür. Grubun daha düzenli bir şekilde devam ettirilmesi hem yeni üyeler kazanma, hem kamuoyunu kendi lehlerine çevirme hem de kendi kişisel yararları için gerekli görülür.

Karizmatik liderden sonra başlayan kurumsallaşma süreci aynı zamanda bölünme ve parçalanmaları da beraberinde getirebilir. Büyük dinlerin sürekli olarak mezheplere bölünmesi gibi, yeni dinî hareketler de benzer süreçleri yaşarlar. Hareketin bölünmesindeki en önemli faktör karizmatik liderin ölümüdür. Bundan sonra liderin yerine kimin

Karizmatik lider örneği olarak Jim Jones ve ona duyulan inanç

geçeceği tartışmaları başlar. Bu konuda kurucu liderin ailesi ile hareketin yönetici kadrosu arasında çekişmeler görülür. Amerika'daki Mormon Kilisesi'nin lideri Joseph Smith öldürüldüğünde, iki önemli danışman arasında liderlik mücadelesi başlamış, daha sonra bu mücadeleye Smith'in kardeşi William Smith de katılmıştı. Bölünme ve parçalanmanın diğer bir önemli sebebi ise inanç ve uygulama konusunda ana dinî cemaat ile farklı düşünmektir. Böyle düşünenler grup içerisinde yeni bir hareket başlatmış olurlar.

YENİ DİNİ HAREKETLERE KATILIM VE BÜYÜME

Yeni dinî hareketlerin Batı Avrupa ve özellikle Kuzey Amerikan toplumlarında ortaya çıkışı dikkat çekicidir. Zira bu toplumlar eğitim, iş, iltica gibi amaçlarla dünyanın her yerinden göçle gelen insanlara kapılarını açmış ve homojenlikten çıkmışlardır. Bunun yanında modernleşme süreci ile birlikte hızlı şehirleşme, aile kurumunun zayıflaması, bireyci düşüncenin hâkim olması gibi etkenler de toplumda yeni dinî hareketlerin kolaylıkla ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi, bir din kurmanın bürokratik açıdan dernek kurmak kadar kolay olması da bu hareketlerin çoğalmasında etkin olmuştur. Yani sosyal ve hukukî açıdan Batı ülkeleri yeni dinî hareketlere açıktırlar. Bu hareketlere farklı sosyal kategorilerden, yani farklı cinsiyet, yaş, eğitim, meslek durumundan insanlar katılmakla birlikte dikkat çeken esas nokta genç nüfusun daha fazla ilgi göstermesi, hareketlere katılım ve ayrılma noktasında bir devingenliğin görülmesidir. Özellikle belirli yaşlardaki gençler bu hareketlere ilgi duymakta, ancak bir süre sonra bu hareketlerin beklentilerine cevap verememesi nedeniyle ayrılmaktadır. Bu sebeple Alman sosyal biliminde yeni dinî hareketler "gençlik dinleri" olarak isimlendirilmişlerdir.

İnsanların yeni dinî hareketlere yönelmesine ve bu hareketlerin çoğalmasına veya yaygınlaşmasına sebep olan faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Mahrumiyet Duygusundan Kurtulma Çabası

Yeni dinî hareketlerin taraftar toplaması ve gelişmesi konusunda üzerinde durulan en önemli husus mahrumiyettir. Bir başka ifadeyle bu hareketlerin daha çok çeşitli şekillerde mahrumiyet duygusu yaşayan insanlarca tercih edildiği iddia edilmektedir. Mahrumiyet duygusu yaratan faktörlerin başında psikolojik problemler gelir. Kişinin kendisini hayata bağlayan bir gücün kalmaması, niçin yaşadığına dair anlamsızlık problemiyle karşı karşıya kalması, güven duyabileceği, desteklerini her zaman yanında hissedebileceği in-

sanların olmaması (yalnızlık) psikolojik faktörlerdir. Bedenî kusurlar önemli bir mahrumiyet faktörüdür. Bir hastalığa yakalanan veya fizikî engelliliği bulunan kişiler kendilerinin başına bu durumun niye geldiği sorusuna yönelirler, destek bulabilecekleri ortamlar ararlar. Bunun yanında geçmiş yaşantısından veya zararlı alışkanlıklarından dolayı dışlanan kişilerin de yeni dinî hareketlere katıldığı görülür. Bu hareketler psiko-sosyal desteklerle mahrumiyet duygusunu yok ettikleri gibi, bu duygudan dolayı kendisini değersiz hisseden kişiye önemli roller ve sorumluluklar yükleyerek özgüvenlerini tekrar kazanmalarına yardımcı olurlar. Geçmişlerinde toplumca değersiz, yetersiz, başarısız, kötü olarak görülen ve kendileri de bir derece bu duygulara sahip olan insanlar bir anda “seçilmiş insan,” “Tanrı’nın özel kulları” duygusuna sahip olurlar.

İLİŞKİ AĞLARININ ROLÜ

Yeni dinî hareketlere katılım ve gelişimde bireysel ilişkiler önemli rol oynamaktadır. Hareketin içinde bulunanlar uzun süreli arkadaşlıklara sahiptirler. Yeni üyeler bulmak hedeflenirken de öncelikle yakın insanlara gidilir. Bireyler genelde bu tür hareketlere şüphe ile baktıklarından güven telkin edebilmek çok önemlidir. Bireyler yapıları gereği kurdukları olumlu ilişkileri hemen bozma eğiliminde değildir. Böylelikle güven esasına dayalı sağlıklı ilişkiler yeni dinî hareket bünyesine taşınmış olur. Sayentoloji hareketine mensup olanların yarısından fazlası, kiliseye girmelerinin arkadaş ya da aile üyeleri sayesinde olduğunu belirtmektedirler. Aile kaynaklı girişlerin yarısı da ebeveynler aracılığı ile olmuştur.

Kurulu Dinlerin Söylemlerine ve Uygulamalarına Duyulan Güvensizlik

Geleneksel büyük dinlerin birkaç yüzyıldan beri modern felsefe, bilim ve seküler ideolojiler ile olan mücadelesi ister istemez güç kaybına sebep olmuştur. Batı’da özellikle bilim-din çatışması ve Katolik Kilisesi’nin modern demokratik sistem ve toplum yapısı yerine, eski yapıdan yana tavır alması başta toplumun üst tabakalarından başlamak üzere dine karşı olumsuz bir tutuma yol açtı. Kiliseyi sosyo-ekonomik ve siyasi sömürü aracı olarak görenler çoğaldı. Bunun yanında Hristiyan kiliselerinin modern toplumla uzlaşma çabalarını ve liberal ilahiyat yorumlarını da beğenmeyen ayrı bir hoşnutsuz kitle ortaya çıktı. Yeni dinî hareketler bu tepkilere sahip olan insanlar için adeta bir sığınak olmuştur. Bu hareketlerin bir kısmı Hristiyanlığın daha katı yorumuyla dindarlık arayışı içinde olan insanları çekerken, bir kısmı toplumsal problemlere ağırlık vererek sosyal sorumluluk sahibi insanlara hitap etmekte, bir kısmı bilim ve dini uzlaştırarak geleneksel

din yorumunu beğenmeyenlere cevap vermekte, Uzakdoğu kaynaklı olanlar ise tamamen yeni arayış içinde olan kişiler için bir sığınak olmaktadır. Ayrıca yeni dinî hareketler, üyelerinin güçlü motivasyonları ve propaganda yöntemleri ile geleneksel büyük dinlere göre çok daha hızlı bir şekilde insanlara ulaşabilmektedirler. Bunlar yayınlarını hemen hemen bütün dünya dillerine çevirmekte, asgari düzeyde de olsa her ülkede temsil ve propaganda faaliyetleri yürütmeye çalışmaktadırlar.

Ahlakî ve Sosyal Belirsizliklerin Verdiği Endişe

Bireyler ahlakî değerlere sahiptir ve bunların bir kısmı sosyal gelişmelerin ahlakî bir çöküntüye sebep olduğu kanaatinde dirler. Siyasi veya sosyal anlamda ortaya çıkan krizler, belirsizlikler, kesin ahlakî normlardan görelî yaklaşımlara geçiş pek çok insan için tedirginlik vericidir. Yeni dinî hareketler genelde alternatif bir hayat tarzı ve kesin ahlakî ilkeler öngördüklerinden çıkış yolu arayan insanları çekerler. Güçlü liderlik özellikleri de endişe içinde olan bireye toplumun kurtulacağı, geleceğin daha iyi olacağı konusunda ümit verir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde dinî hareketlerin yoğunluğunda yukarıda sayılan faktörlerin hemen hepsinin önemli rol oynadığı açıkça görülür. Amerikan toplumunda İkinci Dünya Savaşı'ndan sosyal refah hızlı bir şekilde artmıştır. Gelir düzeyinin hızla yükseldiği, temel ihtiyaçlarının rahatlıkla karşılandığı bir tüketim toplumuna dönüşen Amerikada kapitalist dünya görüşünün getirdiği anlam problemleri baş göstermeye başlamıştır. Yani hayatın anlamının ne olduğuna ilişkin sorular daha sık sorulmaya başlanmıştır. 1960'lerden itibaren toplumsal anlamda ahlakî görecelik artmış, hippî gençlik grupları yaygınlaşmaya başlamış, mevcut sisteme eleştiriler yoğunlaşmıştır. Buna bir de Amerika'nın Vietnam Savaşı'na girmesi eklenince ciddi bir belirsizlik durumu ortaya çıkmıştır. Böylelikle 1970'ler bir taraftan Hristiyan Fundamentalist Evanjelik hareketlerin diğer taraftan da Uzakdoğu kökenli hareketlerin toplumun her katmanına girdiği dönem olarak yükselmiştir.

Çevresel Şartlara Adaptasyon: Kültürel Eklemlenme

Yeni dinî hareketlerin hızlı bir biçimde büyümesi konusunda birden çok faktörü içine alan genel bir yaklaşım olarak Wuthnow ve Lawson'ın Kültürel Eklemlenme Teorisine burada yer vermek uygun olacaktır. Yeni dinî hareketler üzerinde uzman olan bu iki sosyologun Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Hristiyan Fundamentalistler üzerine geliştirdikleri teori bu hareketlerin gelişimi ve değişimini anlamak noktasında geniş bir bakış

açısı sunmaktadır. Teorinin iki temel önermesinden söz edebiliriz: (a) İdeolojik hareketler belirli sosyal bağlamlarda tam kendilerini bulurlar. (b) Sosyal hareketler çevresel şartlara eklemlenme süreci sonunda yeni bir yapı ve içerik kazanırlar.

Bir sosyal hareketin ortaya çıkışında çevresel faktörler önemlidir. Yani o ülkenin ya da toplumun demografik, iktisadi, siyasi, coğrafi, dinî ve kültürel yapısı mutlak surette hareket üzerinde etkili olur. Yeni dinî hareketlerin Amerika gibi yeni kurulan toplum- larda, New York gibi kozmopolit şehirlerde, heterojen nüfusa sahip yerlerde ortaya çıkışı bunun açık örneğidir. İdeolojik hareketler için toplumun yapısı, zihniyeti, hoşgörü duru- mu, şikâyetçi olunan durumlar (ahlakî belirsizlik, fakirlik, ırk ayrımı, krizler...), iletişim araçları vb. potansiyel kaynakları oluşturur. İşte üçüncü ve çok önemli bir faktör olarak liderler bu çevresel faktörler içindeki potansiyel kaynakları en iyi biçimde değerlendirip öğretilerini ortaya koyarlar ve insanları çevrelerine toplarlar. Ancak aynı anda birbirle- riyle rekabet eden pek çok hareket söz konusudur ve bunların bazıları büyür, bazıları ise marjinal kalır. Teoriye göre bu durum çevresel şartlara uyum sağlayabilme ve kaynakları kullanabilme becerisiyle açıklanabilir (Wuthnow, Lawson, 1994).

Bu sürecin tipik bir örneğini Mormonların Utah eyaletindeki bağımsız valilik tec- rübesinde görmüştür. Birleşik Devletler hükümeti bu siyasi statüyü ve çok evlilik uy- gulamasını kabul etmeyince, Mormonlar tek eşliliğe döndüler ve kendi yurtlarına da ayrı bir eyalet statüsü kazandırarak sisteme dâhil oldular. Eğer aksi olsaydı belki de bugünkü Mormon nüfusu bu sayıya ulaşamayacaktı.

YENİ DİNİ HAREKETLERİN TOPLUMSAL ETKİLERİ

Yeni dinî hareketler küçük bir nüfusa hâkim olmakla birlikte, önemli ve kalıcı diye- bileceğimiz etkilere sahiptirler. Bunları dinin kurumsal otoritesinin azalması, toplumsal bütünleşmeye yönelik tehditler ve patolojik yaşantı örnekleri şeklinde sıralayabiliriz.

Dinin Kurumsal Otoritesinin Azalması

Yeni dinî hareketlerin toplumsal etkilerine baktığımızda, her şeyden önce gittikçe se- külerleştiği iddia edilen bir dünyada insanların dinî ve metafizik olgulara ilgi duyduğunu açıkça bize göstermektedir. Hatta bu hareketlerin çokluğundan dolayı yirminci yüzyılın ikinci yarısı bir “dinî uyanış çağı” olarak düşünülmektedir. Modern hayat tarzının etkile- riyle gittikçe yalnızlaşan, hayatın anlamına dair varoluşsal problemler yaşayan, dışlanan kesimler böylelikle yeniden hayat bağlanmakta, bir şekilde hayat enerjisi ile dolmakta-

dırlar. Ancak aynı zamanda yeni dinî hareketler sekülerleşme durumunu tasdik edecek önemli etkilerde bulunmaktadır. Modern dünya, daha önce zannedildiği gibi insanın dini unutacağı ya da reddedeceği bir dünya olmamıştır. Bireysel anlamda dinî inanç hala çok güçlüdür. Ancak kurumsal düzeyde din bir bütün olarak diğer kurumlar üzerindeki etkisini önemli ölçüde yitirmiştir. Örneğin Batı dünyasında artık çok güçlü bir kilise yeri-ne, bu kiliselerle birlikte birey ve topluluk hayatını paylaşan yüzlerce küçük kiliseden, küçük dinî gruptan bahsediyoruz. Kilise küçüldükçe de diğer toplumsal kurumlar üzerinde etkinlik iddiasından vazgeçip bireysel gelişim ve bireysel kurtuluşun yollarını göstermeye başlamaktadır. Kısacası dinî hareketlerin çokluğu ve çeşitliği özellikle Hristiyan dünyada dinin kurumsal gücünün kaybolmasına sebep olmuştur.

Toplumsal Bütünleşmeye Yönelik Tehditler

Sosyal grupların en önemli işlevi toplumsal ihtiyaçlarımızı karşılamamıza yardımcı olmasıdır. Eğlenme ihtiyacımızı bir hobi grubu içinde karşılar, iktisadî faaliyetlerimiz için bir odaya üye olur, siyasi düşüncelerimizi parti, sendika veya sivil toplum kuruluşu gibi bir grup içerisinde gerçekleştiririz. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması için bir gruba mensup olmak şart değilse de bireyler zaman zaman bu gruplar içerisinde yer alırlar. Aynı şey dinî ihtiyaçlarımız için de geçerlidir. Birey inandığı değerleri bireysel olarak bir mabede gidip gelmek suretiyle gerçekleştirebileceği gibi bir dinî grup içerisinde daha rahat biçimde yapacağını düşünebilir. Böylelikle aynı inancı paylaşan insanlar birbirlerine maddi-manevi destek olurlar.

Diğer taraftan bir dinin doğru söyleminin ne olduğu konusunda sürekli tartışmalar yaşanır. Kutsal kitap ve peygamberin sözleri ortada olmasına rağmen farklı zaman ve coğrafyalarda bunları yorumlayacak olanlar yine insanlardır. Dolayısıyla her zaman için yorum farklılığı ortaya çıkabilir. Bu farklı yorumlar farklı düşünen insanlar için makul görünebilir ve birey aynı dinin bir yorumuyla dinden uzaklaşırken diğer bir yorumuyla dine daha çok bağlanabilir.

Her iki açıdan konuya bakıldığında dinî grupların dinî hayatın ayrılmaz bir parçası olduğu açıkça görülür. Tam anlamıyla bütünleşmiş, tek bir cemaat olarak varlığını sürdüren büyük ve yekpare bir din görmek mümkün değildir. Bu, ancak bazı müminlerin ütopyası olabilir. Dinî anlayışların çeşitliliği farklı kesimlerdeki insanların dini yaşamaları açısından önemli bir işlev görse de, bu dinî yapıya tamamen farklı anlayışlar toplumun

bütünlüğü açısından tehdit oluşturlar. Şüphesiz her yeni din ortaya çıktığında bir çözülme yaşanır. Fakat din topluma hâkim olduktan sonra bütünleşmenin ve istikrarın temel faktörlerinden biri haline gelir. Bu noktada topluma dışarıdan gelen ve sayıca çok ama zayıf yeni dinî hareketlerin bütünleşme açısından tehdit olduğu açıktır. Çoğulcu bir toplumda herkesin birbirinin özel hayatına saygı göstermesi gerektiği düşünülebilir. Ancak din gibi konularda, özellikle aile fertleri başta olmak üzere bireyler daha hassas olmaktadır. Üstelik yeni dinî hareketlerin mahiyetinin meçhul^o olması toplumdaki endişeyi daha artırmaktadır. Yerleşik dinî inanç, bu inancın altında gelişmiş olan gruplaşmalar toplumca bilinir ve buradaki endişe düzeyi daha düşüktür. Ancak topluma yeni giren inançlarda tam tersi bir durum söz konusudur. Bu yüzden yeni dinî hareketler toplumun bir bütün olarak hayatını sürdürmesinde bir tehdit olma potansiyeli taşırlar. Bu hareketlere katılanlar toplumun hâkim değerlerini reddettikleri gibi, ailelerine varıncaya kadar yakın çevreleriyle ilişkilerini kesebilmektedirler. Ayrıca Yehova Şahitleri örneğinde olduğu gibi askerlik yapmayı reddetmek, milli marşı kabul etmemek, milli bayrağı bir değer olarak kabul etmemek toplumsal açıdan problemli bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Patolojik Yaşantı Örnekleri

Yeni dinî hareketlerin çok kısa bir zaman dilimi içinde geçirdiği bazı olumsuz tecrübeler toplumun bu hareketler karşısında endişeli tutumunu daha da artırmaktadır. Bu olumsuz konuların başında karizmatik liderlerin özel hayatları, grup içindeki gayrimeşru ilişki biçimleri gelmektedir. Şüphesiz bütün hareketler için söz konusu olmamakla birlikte konuyla ilgili pek çok örnek verilebilir. Mormonların peygamber olduğuna inandıkları Joseph Smith, çok eşli bir inanca sahip olduğundan resmi olarak tek ama gayri resmi olarak çok sayıda kadınla evlenmişti. Bu kadınların 27 ila 84 arasında olduğu söylenir. Başdanışmanı Sydney Rigdon, kızının Smith tarafından baştan çıkarıldığı gerekçesiyle hareketten ayrılmıştı. Halkın Mabedi tarikatının lideri Jim Jones'un evlilik dışı ilişkileri vardı; kendi adını (Jonestown) taşıyan yerleşim birimindeki bağlılarının eşcinsel ilişkilerini itiraf etmelerini istiyordu. Kral David tarikatının kurucusu David Koresh ise kendisinin Mesih olduğuna inandığı için nikâh şartı olmaksızın dilediği her kadınla ilişkiye girip bir kutsal nesil oluşturacağını iddia etmişti. Kendisini ahir zaman peygamberi olarak gören Amerikalı David Berg tarafından kurulan Tanrı'nın Çocukları isimli grupta henüz reşit olmayan çağdaki çocukların cinsel istismarından harekete yeni üyeler kazandırmak

için kadın üyeler tarafından cinselliğin kullanılmasına kadar pek çok uygulama söz konusudur.

Yeni dinî hareketlerin sergilediği diğer bir olumsuz tutum ise toplu intiharlardır. Bu hareketlerin çoğunda güçlü bir kıyamet günü inancı vardır. Bu yüzden dünyanın son günlerinin geldiğine inanırlar. Ayrıca kendi üyelerinin mutlaka cennete gideceğini veya Mesih'le birlikte tekrar dirileceğini düşünürler. Bu anlayışa bir de çevrelerinde bulunan herkesin kendilerine düşman olduğu şeklindeki paranoya eklenince toplu intiharlar adeta kaçınılmaz olur. İnsanlık tarihi bireysel intiharlara çok sahne olmuştur ancak toplu intiharlar yeni dinî hareketlere özgü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu intiharların en büyüğü 1978'de Güney Amerika ülkesi olan Guyana'da yaşandı. Halkın Mabedi tarikatının lideri Jim Jones'un burada kurmuş olduğu kasabada (Jonestown) bulunan 918 kişinin intihar etmesine sebep oldu. Üstelik bu nüfusun dörtte biri çocuklardan oluşmaktaydı. Bu trajedi yeni dinî hareketlerdeki intihar eğilimini teşvik etmiştir. Örneğin, 1983'de David Koresh'e bağlı 80 civarında grup üyesi Texas eyaletindeki bir çiftlik evinde hükümet yetkilileri ile girdikleri silahlı çatışma sonucunda intiharı seçtiler.

YENİ DİNİ HAREKET ÖRNEKLERİ

Aşağıda verilen örnekler hem tipik özellikler göstermelerinden hem de dünya kamuoyunda tanınıyor olmalarından dolayı tercih edilmiştir. Bunlar kökenleri itibarıyla bazen yüz yılı aşan ve kalıcı olmaya aday hareketlerdir. Hareketler açıklanırken inanç konularından ziyade ilk oluşum, liderlik, örgütlenme, propaganda yöntemleri gibi sosyolojik konulara temas edilmiştir.

Mormonlar: İsa Mesih'in Âhir Zaman Azizleri Kilisesi

Bugün tek bir kilise altında olmayıp büyüklü küçüklü gruplara ayrılan hareketin kurucusu küçük yaşta New York'a yerleşen Joseph Smith'tir (1805-1844). New York farklı Protestan grupların sürekli mücadele ettikleri bir yerdir. Üç yıllık bir eğitim hayatı olan Smith küçük yaştan itibaren definecilikle uğraşan ve kristal bir küreye bakarak definenin yerini tespit ettiği iddiası ile tanınan biridir. Dinî açıdan bir arayış içindeyken on beş yaşında bir koruda Baba Tanrı ve İsa ona görünür ve hiçbir mezhebe girmemesini söylerler. Üç yıl sonra Moroni isimli melek gelir ve Amerikan tarihine ait gömülü levhaları haber verir. Üzerinde Mısır hiyeroglif yazıları bulunan bu levhalar yine orada bulunan iki sihirli taş yardımıyla okunur. 1829'da biten tercüme 1830'da yayınlanır. Böylelikle Mormon

Kitabı ortaya çıkar ve kilise kurulur. Bu eser tarihçi ve kral Mormon'un kaleminden, M.Ö. 600 yılında Amerika'ya göç ettiğine inanılan Yahudilerin bin yıllık tarihini anlatmaktadır. Mormonlar diğer Protestan kiliselerin baskısından dolayı sürekli göç etmek zorunda kalırlar. Toplumdan ayrı yaşamaları ve çok eşliliği uygulamalarından dolayı sürekli ta-kibata uğrarlar. Bir süre sonra çok eşlilik kilise içinde de pro-testolara sebep olur. Başdanışman (Sydney Rigdon) kızının Joseph Smith tarafından baştan çıkarıldığı gerekçesiyle hare-ketten ayrılır. Diğer bazı üyeler özellikle çokevliliği protesto eden bir gazete çıkarırlar. Smith, bu gazeteyi tahrip ettirdiği gerekçesiyle tutuklanır ve hapisanede bir grubun saldırısı sonucu hayatını kaybeder.

Smith sonrasında Brigham Young ile eski başdanışman Sydney Rigdon arasında önderlik mücadelesi olur. Hareketin yürütme heyeti olan On İki Havari Konsülü Young'u lider se-çer. Sydney Rigdon ve Young'u beğenmeyen Joseph Smith'in kardeşi William Smith ayrı birer kilise kurarlar.

Toplumsal baskılar yüzünden sürekli göç etmek zorun-da kalan Mormonlar 1846'da otuz bin kişilik bir grupla vaat edilen topraklar (Zion) olan Pasifik kıyılarına doğru yola çı-karlar. Bir yıllık bir yolculuktan sonra bugünkü Utah'ta bulu-nan Büyük Tuz Gölü'nü (Great Salt Lake) Pasifik Okyanusu zannederek yerleşirler. Bu ıssız topraklarda Salt Lake City isimli bir şehir kurarlar ve kilise başkanı olan Young vali olur. Ancak gerek bağımsız valilik düşüncesi ve gerekse çok eşlilik uygulaması Mormonlarla ABD hükümetini savaşın eşiğine getirir. Mormonlar Young'un yerine bir valinin atanmasını kabul edince gerginlik yatışır ancak resmen yasaklanan çok eşlilik gizliden gizliye devam edince yüzlerce kişi mahkûm olur, kilise lağvedilir, mallarına el konulur. Mormon inancına göre, 1890 yılında üçüncü lider Woodruff konuyu Tanrı'ya

Mormonlar

danışır ve çokeşliliğin yasaklandığına dair bir vahiy alır. ABD yönetimine, kendilerine eyalet statüsü verilmesi halinde çok eşlilikten vazgeçileceğini söyler ve pazarlıkta başarılı olur. 1896 yılında Utah eyalet statüsü kazanır.

Mormonlar arasında çok eşlilik uygulaması bugün marjinal gruplar halinde devam etmektedir. Hareket kadınların ve siyahların papaz olmasına karşı iken 1978'deki başkan aldığı bir vahiyle siyahların da papaz olabileceklerini söylemiştir. Kadınları papaz olarak kabul eden az sayıda grup vardır. Hareket içindeki dikkat çekici bir uygulama ise çay, kahve, kola, alkol, sigara tüketiminin yasak olmasıdır. Hayatta en az bir kez misyon görevi üstlenmeleri beklenen Mormonlar A.B.D. içinde veya dış ülkelerde iki yıl süreyle inançlarını yaymaya çalışmaktadır. Mormonlar tarafından kurulan Brigham Young Üniversitesi misyon görevlerinde yardımcı olması amacıyla altmışa yakın dilin eğitimini vermektedir. Çoğunluğu A.B.D. ve Güney Amerika'da olmak üzere on milyonu aşkın Mormon olduğu tahmin edilmektedir.

Yedinci Gün Adventizmi

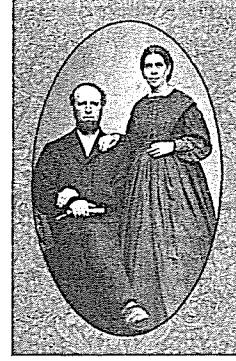
On dokuzuncu yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri sürekli göç alan, yeni yerleşimcilerin rekabet içerisinde olduğu, bir taraftan sanayileştiği ve şehirleşmenin arttığı, devlet olarak iç savaştan çıkmış büyük bir kıta ülke olarak krizler içerisindeydi. Bu ortamda hem dünyevî hem de uhrevî kurtuluşun ancak dine sarılmakla sağlanabileceği şeklindeki görüşlerin ortaya çıkması doğaldı. Bunun yanında Hristiyan dünyanın ciddi bir beklentisi de Tanrı'nın oğlu olarak inandıkları İsa Mesih'in dünyaya tekrar gelip bir ilahî krallık kurmasıydı. Advent İsa Mesih'in krallığını kurmak üzere tekrar yeryüzüne dönmesi demektir. On dokuzuncu yüzyılda bu hareketin önemli temsilcilerinden biri de New York'ta yetişmiş rahip William Miller'di (1782-1849).

Miller Kitab-ı Mukaddes'in literal (lâfzî) biçimde yorumlayarak İsa'nın gelişinin ruhani ya da sembolik değil, bizzat fiziksel olduğunu iddia etti. Onun kehanetine göre İsa Mart 1843-Mart 1844 tarihleri arasında gelecekti. Bu kehanet Amerikan toplumunda büyük yankı buldu, hatta Metodist ve Baptist kiliseler bundan rahatsızlık duyup advente inanan müntesiplerini ihraç etmeye başladılar. Miller ayrı bir kilise kurmaya karşı olduğundan bu insanlar bir anda sahipsiz kalmış oldular. Fakat Miller'in kehaneti gerçekleşmedi ve halk arasındaki eski gücünü yitirdi. Yine de onun öğretisine bağlı kişiler kaldı. Bugün Yedinci Gün Adventistleri olarak bilinen grup Miller'in takipçisidir. Adını yedinci

güne (sebt günü) saygıdan ve İsa Mesih'in tekrar yeryüzüne gelişinden alır. Kurucuları arasında pek çok isim yer almakla birlikte esas rol vahiy aldığını iddia eden Ellen G. White (1827-1915) ve kocası James White'a (1821-1881) aittir.

Bu gruba göre "peygamberlik ruhu" vahye dayanan sağlam bir bilgi kaynağı olup ilk Hristiyanlardan günümüze değin devam etmektedir. Kendilerini "âhir zaman cemaati" olarak gördüklerinden dolayı bu peygamberlik ruhunun Ellen G. White'a verildiğine inanırlar. White tam bir okul eğitimi görmeyen ve sürekli hastalıklarla uğraşan bir kişiydi. Hiçbir zaman açıkça peygamber olduğunu söylememiş ancak Tanrı'dan vahiy aldığını ve bunu insanlara yaymakla görevlendirildiğini açıkça ifade etmiştir. Yedinci Gün Adventistleri İsa'nın geleceği kehanetinde bulunan Miller'in takipçisi olmakla birlikte onun niçin yanlış olduğu konusunda da bir doktrin geliştirdiler. Kademeli hakikat öğretisi adını verdikleri bu anlayışa göre, Tanrı insanları imtihan etmek için daha önce vahiy gönderdiği kişilerin yanlışlarına izin verir. Ondan sonra gelen peygamberler öncekilerin düştüğü hataları düzeltirler. Güneşin tan yerinden doğup dünyayı yavaş yavaş aydınlatması gibi hakikat de bir anda ortaya çıkmaz, aşamalı bir şekilde gelir. Miller, Tanrı'nın insanları imtihan etmek için hataya düşmesine izin verdiği kişi, White da onun bu hatasını düzelter ve hakikati tam olarak gösteren peygamberdir. Bu şekilde Adventistler kendi tarihsel gelişimlerini reddetmeden bir iç tutarlılığa büründürmeye çalışmışlardır.

Yedinci Gün Adventistleri'ne göre İsa Mesih yakın bir zamanda yeryüzüne gelecektir. Müminler de öldükleri zaman hemen âhirete gitmeyecek, İsa'nın yeryüzüne gelişle birlikte dirilip ebedî olarak yaşayacaklardır. Kâfirler için de ebedî cezayı kabul etmezler, zira onların Kitab-ı Mukaddes yorumuna göre söz konusu edilen ebedî ceza kıyamettir.

James White ve Ellen G. White

İncil'in kesinlikle hata içermediğine, ibadet gününün Cumartesi olduğuna, grup üyelerinin Tevrat'taki öşür kuralı gereği gelirlerinin onda birini kiliseye bağışlamaları gerektiğine, yetişkinlerin vaftizinin suya tamamen girerek yapılacağına inanırlar. Hareketin ilk kurucuları beslenmeye çok önem verdiğinden Ellen G. White alkolü yasaklatmış ve vejetaryen bir beslenme anlayışı getirmiştir. Bundan dolayı Yedinci Gün Adventistleri bugün binlerle ifade edilen eğitim kuruluşlarının yanında, yüzlerce sağlık kuruluşuna da sahiptir. Dünyanın hemen her ülkesinde Yedinci Gün Adventist'ine rastlamak mümkündür. Grubun onda biri Amerika'da yaşarken, çoğunluk Avrupa ülkelerindedir.

Yehova Şahitleri

Bir adventist kilise olan Yehova Şahitleri'nin kurucusu Charles Taze Russel'dır (1852-1916). Russel gençliğinde bir grup arkadaşıyla birlikte Kitab-ı Mukaddes incelemelerine başladı. Bu okumaları neticesinde cehennemın ebedî ceza olarak değil de sadece ölüm olarak anlaşılması gerektiği kanaatine vardı. Bu yıllarda Hz. İsa'nın 1874'te yeryüzüne geleceğine inanan bir rahipten etkilendi. Ancak söz konusu tarihte bir gelişme olmayınca, İsa'nın aslında görünmez bir şekilde dünyaya geldiğini, 1914 yılında fizikî olarak da görüneneğini iddia ederek kendisi bir kehanette bulundu. 1881'de resmî bir dernek olarak faaliyetlerini sürdürmeye başladılar.

Russel 1916'da vefat etmeden önce bir dizi skandal yaşadı. Her şeyden önce 1914'te İsa'nın görüneneği kehaneti tutmadı. Bunun yanında iddia ettiğinin aksine Yunanca bilmediğinin ortaya çıkması, olaylı bir şekilde boşanması ve yüksek düzeyde verim vereceği vaadiyle satılan buğday tohumlarının fiyaskoyla sonuçlanması grubu sarstı. Kendisinden sonra başkanlığa gelen Joseph F. Rutherford (1869-1942) yönetsel yetenekleriyle grubu toparlamayı ve bugünkü şekliyle örgütlemeyi başardı. Ancak sosyal grupların hemen hepsinde görüldüğü biçimiyle, kendisinin başkanlığını kabul etmeyen dört bin kişilik bir topluluk gruptan ayrıldı ve ayrı bir isim altında yeni bir grup kurdular.

Rutherford'la birlikte İsa Mesih'in yeryüzünde ne zaman görüneneği konusunda Adventist kehanet geleneği devam etti. Öngörülen tarih tutmadığı zaman ısrarlı bir şekilde yeni tarihler verildiği görüldü. Bu çerçevede 1920, 1925, 1940, 1975, 1984 gibi tarihler ortaya çıktı ancak hiç birinde İsa Mesih görünmedi.

Rutherford 1920'lerde, o anda hayatta olanların İsa'yı göreceklerini ve dolayısıyla hiçbir zaman ölmeyeceklerini ileri sürdüğü söylemini "Şimdi hayatta olan milyonlarca

kişi hiçbir zaman ölmeyecek!” şeklinde sloganlaştırdı. Grup üyelerinin kapı kapı dolaşarak kendi inançlarının diğer insanlara anlatılmaları gerektiğini öne sürdü. Daha önce “İncil Öğrencileri” veya “Russelcılar” olarak bilinen gruba “Yehova’nın Şahitleri” adını verdi.

Yehova Şahitleri İsa’nın çarmıha gerilerek değil, bir direğin üzerinde öldüğüne inanırlar. Tanrı’nın adı Yehova’dır ve ona ibadet ederken resim-heykel gibi materyaller kullanılmaz. Temel Hıristiyan sakramentlerinden sadece vaftizi ve komünyon (ekmek-şarap) ayinini kabul ederler. Vaftiz çocuklara değil, yetişkinlere ve tamamen suya girilerek yapılmalıdır. Noel ve Paskalya’yı ise eski putperest ayin kalıntıları olarak reddederler. Ruhban sınıfını kabul etmezler, din işlerinden sorumlu olanların özel statüleri, kıyafetleri ve maaşları yoktur.

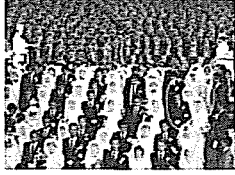
Yehova Şahitleri İsa’nın bu dünyada tekrar bir krallık kuracağına inandıkları için birer şeytan işi olarak düşündükleri millî devletleri, onların sınırlarını kabul etmez; siyasi partilere, seçimlere ve oy vermeye karşıdır; bayrağa ve millî marşa saygıyı bir putperest âdeti olarak görürler. Devletler arasındaki savaşları da şeytan işi olarak kabul ettiklerinden askerlik yapmayı reddederler. Ancak kendi inançları ile çelişmeyen ülke kanunlarına itaat edilmelidir.

Kan alıp vermenin haram olduğu inancındadırlar; günümüzde AIDS gibi kanla bulaşan hastalıkların artışı kendi inançlarını destekleyen örnekler olarak gösterirler. Organ nakli ve aşı konusu ise grubun üyelerine bırakılmıştır ama yapılmaması daha iyi görülür.

Yehova Şahitleri kapı kapı dolaşıp kendi inançlarının propagandasını yapmakla kamuoyunda tanınmaktadır. Bunun yanında stadyumlar ve büyük parklarda yüz binlerce kişinin katıldığı toplu ibadetler ile kamuoyunun gündemine gelmektedirler. The Watch Tower (Gözcü Kulesi) isimli dergi 160’a yakın dilde yayın yapmaktadır. Müntesipleri Amerika Birleşik Devletleri, Güney Amerika ve Avrupa ülkelerinde yoğun olmakla birlikte hemen her ülkede cemaatleri söz konusudur.

Moonculuk: Birleşik Kilise

Uzakdoğu kökenli olan ama Hıristiyan öğeleri taşıyan bu dinî akımın kurucusu Kuzezy Kore doğumlu (1920) Sun Myung Moon olup resmi isimleri Birleşik Kilise’dir (Unification Church). Moon henüz on yaşındayken ailesi Presbiteryen Kilisesi’ne girer ve kendi iddiasına göre, 1936 yılında İsa ona görünerek “Tanrının krallığını” kurmasını teklif eder. Ondandır Tanrı’yla, Buda’yla ve Hz. Musa ile de konuşur. Bütün dünyayı tek bir din

Mooncular, toplu nikah törenleriyle kamuoyunda duyulmaktadır.

altında toplama iddiası ile bu konuşmalar arasında yakın bir ilişki olduğu açıktır. Moon Kuzey Kore hükümeti tarafından tutuklanır, 1952'de Birleşmiş Milletler teşkilatına bağlı Amerikalı askerlerce kurtarılır ve Güney Kore'de Seul'e yerleşir. 1952'de İlahi İlke isimli öğretiyi ortaya koyan Moon, 1954 yılında resmi olarak kilisesini kurarak öğretisini yaymaya başlar. Daha önce başından birkaç evlilik geçmişken, 1960'da, Hak Ja Han ile evlenir ve bu evlilikten on üç çocuk dünyaya gelir. 1971'de kalıcı olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde New York'a yerleşir.

Moon'un dinî yaklaşımı Kitab-ı Mukaddes'in yeni bir yorumudur. Bu yorum üç temel sürece dayanır: İnsanın yaratılışı, yaratılış amacından uzaklaşması, tekrar yaratılış konumuna döndürülerek kurtuluşa ermesi. Buna göre Tanrı, Âdem ve Havva'yı evlenip çocuklar yetiştirerek Tanrı-merkezli bir aile kurmaları için yaratmıştır. Evlilik sayesinde takdis edilerek mükemmellik derecesine ulaşacaklar, onların zürriyetlerinden oluşan insanlık ailesi de Tanrı ile uyumlu, günahsız bir dünya kuracaklardı. Ancak Âdem'i kıskanan Şeytan Havva ile ruhani biçimde ilişki kurup, onun Âdem'le cinsel ilişkiye girmesini sağladı. Böylelikle Şeytan'ın isteği doğrultusunda meydana gelen birleşme ile günahkâr doğaya (aslî günah) sahip bir insanlık türedi. İsa'nın görevi insanlığı bu günahkâr doğadan kurtarmaktı ancak o evlenmeden öldürüldü. Bu görev şimdi Mesih ve eşi tarafından gerçekleştirilecektir. Onlar Âdem ve Havva'nın yapamadığını yapacaklar, "doğru anne-baba" olacaklar ve onların takdisleriyle gerçekleşen evlilikler sonucunda günahkâr doğadan kurtulmuş nesiller doğacaktır. Gerek Moon, gerekse eşi günahkâr doğaya sahip olmayan insanlar olarak kabul edilirler. Kendisi uzun yıllar boyunca Mesih olduğunu doğrudan ifade etmemişse de 1992 yılında bunu açıkça söylemiştir.

Moon, hareketini yeryüzünde Tanrı'yı gücendirecek gelişmeler üzerine başlattığını iddia eder. Bu gelişmelerin başında özellikle genç nesillerde olmak üzere ahlaki erozyonun baş göstermesi, ben-merkezciliğin artması, Hristiyanlığın düşüşe geçmesi, dünya dinleri arasında anlayış ve birliğin kaybolması, ateist ve materyalist ideolojilerin yaygınlaşması gelmektedir. Mooncular tüm bu olumsuz gelişmeleri ortadan kaldırmak için çalıştıklarını iddia ederler. Bunu gerçekleştirmek için de önce Hristiyanlıktaki ayrılıkları gidermeyi, sonra da tüm insanlığı Tanrı'nın bayrağı altında toplamayı hedeflerler.

Mooncular stadyumlar gibi büyük yerlerde on binlerce çiftin katıldığı toplu nikâh törenleri ile kamuoyunda duyulmaktadır. 1992'te 30 bin çift tek bir merkezde evlilik kutsama töreni yapmışlardır. Daha sonra bu sayı giderek artmış ve dünyanın çeşitli yerlerindeki çiftler tek bir merkezden aynı anda nikâh kıymaya başlamışlardır. Mooncular bu şekildeki evlilik kutsama törenlerine milyonlarca çiftin katıldığını iddia etmektedir. Törene daha önceden evli olan çiftler de davet edilmektedir. Böylelikle "doğru anne-baba" sayesinde onların nesillerinin de günahkâr doğadan kurtulacağına inanılmaktadır. Nikâh esnasında çiftler Moon'un kan damlacıklarını içeren Kutsal Su'dan içerek Âdem ve Havva'dan gelen günahı temizlenirler. Ancak kutsanmadan sonra çiftler hemen birlikte olmaz, 40 günlük bir ayrılma süreci yaşarlar. Kutsanmayı alabilmek için her hangi bir dine mensup olmanın önemli olmadığına inanılır. Nikâh esnasında edilen yeminin hareketin kutsal kabul ettiği günlerde, ayrıca her haftanın ve her ayın ilk gününde sabah beşte tekrarlanması istenir.

Moonculuk güçlü bir misyonerlik anlayışına sahiptir. Bir Mooncu en az üç kişiyi kendi dinine sokmadan ve en az üç yıl hizmet etmeden evlenemez. Aktif üyeler yılda 360 ev ziyaret ederek propaganda yapmak zorundadırlar. Bunun yanında "40 Günlük Aksiyon" adını verdikleri programlarla küçük bir yerleşim biriminde yoğun misyonerlik yaparlar.

Hare Krişna: Uluslararası Krişna Bilinci Cemiyeti

Kendilerini Uluslararası Krişna Bilinci Cemiyeti (International Society for Krishna Consciousness=Iskcon) olarak nitelendiren bu grup Hindistan kökenlidir. Hinduizm'in temel özelliklerini taşır. Pek çok tanrı inancını barındıran Hinduizm'de Şiva ve Brahma gibi önemli tanrılardan birinin Vişnu olduğuna inanılır. Vişnaizm'e göre, Vişnu bu dünyada pek çok canlı ve insanda vücut bulmuştur. Bu enkarnasyonlara avatar adı verilir. Tanrı

Vişnu'nun en önemli avatarlarından biri de flüt çalan bir sığır çobanı veya felsefi öğütler veren bir prens olarak kabul edilen Krişna'dır. Tanrı Vişnu'nun avatarı olduğu için ona da tapınılır.

Hare Krişna hareketinin kurucusu, Krişna'nın son reenkarnasyonu olduğuna inanılan Bengalli Chaitanya'dır (öl. 1533). Chaitanya'dan sonra bu akım bir silsile halinde devam etmiştir. Günümüzde bu hareketi ihya eden ve Batı dünyasına tanıtan kişi asıl adı Abhay Charan olan Prabhupada'dır (1896-1977). Hindistan'da doğan Prabhupada 1922 yılında Krişna'nın o zamandaki en büyük takipçisi olan Saraswati Goswami ile tanışır. 1933 yılında müridi olur. 1954 yılında aile hayatını bırakır ve Hinduizm'in feragat ilkelerini kabul eder. 1965'te Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşir ve burada geniş bir ilgi görür.

Krişna hareketi daha çok uyuşturucudan kurtulmak isteyen hippy kökenli gençlerin ilgisini çekmiştir. Hinduizm'in inanç esasları yanında mensuplarının yükümlü olduğu birkaç husus söz konusudur. Bunlardan birinci gayrimeşru ilişkide bulunmamak, kumar oynamamak, uyuşturucu kullanmamak, çay, kahve, çikolata ve alkolden uzak durmak, et

yememektir. İkinci Sanskritçe bir isim almaktır. Üçüncüsü ise mantra adı verilen bir zikir yapmaktır.

Krişna hareketinin temel görünümlerinden olan mantra 16 kelimededen oluşan bir zikri 108 taneli bir tespih ile günde 16 kez tekrarlamak suretiyle yapılır. Mantra'nın sözcükleri şunlardır: "Hare Krişna, Hare Krişna, Krişna Krişna, Hare Hare, Hare Rama, Hare Rama, Rama Rama, Hare Hare." Mantra için ideal vakit gece üçtür. Ancak Krişnacılar bu zikri alenen sokaklarda, meydanlarda da yaparlar. Mantra esnasında özel giysiler giyilir. Bunun yanında hareket mensupları saçlarını kazıyıp sadece arka tarafta bir örgü bırakırlar.

Hareket ilk dönemlerinde genelde münzevi bir hayat sürmeyi tercih ederken, daha sonraları toplum ile daha fazla kaynaşma politikası gütmeye başlamıştır. Prabhupada'nın vefatından sonra ruhani liderlik on bir kişilik bir heyete verilmiştir. Liderliğin erkeklere mahsus olduğu kabul edilir. Hareket zaman zaman skandallarla da gündeme gelmiştir. Örneğin akımın İngiltere sorumlusu 1982 yılında uyuşturucu kullandığı ve bir kadın müridiyle gayrimeşru ilişki yaşadığı gerekçesiyle uzaklaştırılmış, yerine gelen sorumlu kamuoyundaki olumsuz imajı yıkabilmek için 30 milyon kitapçık dağıttırılmıştır.

Transandantal Meditasyon

Bugün daha çok bir kişisel gelişim tekniği olarak bilinen meditasyon, hemen her dinde görülen yoğunlaşma ve içe dönüş demektir. Ancak meditasyon adı altında yapılanlar aslında Hinduizm'in yoga teknikleridir. Yoganın Batı ülkelerinde yaygınlaşması Hindistan kökenli din adamları sayesinde gerçekleşmiştir.

Kelime olarak "bağlanma" ya da "birlik" anlamına gelen yoga Hint dinî felsefesinin, oturma ve nefes almak egzersizlerine dayanan geleneksel sistemlerinden bir tanesidir. Bu tekniği anlatan temel eser, ne zaman yaşadığı konusunda kesin bir tarih verilemeyen Patanjali'nin Yoga-Sutra (Yoga Özdeyişleri) isimli eseri olmakla birlikte, yoganın yazılı tarih öncesine kadar gittiği kabul edilir. Yogada ruh ya da "ben" in maddi doğa bağlarından kurtulması hedeflenir. Hindu inancına göre insanlar doğum-ölüm çarkı (samsara) adı verilen bir döngü içerisinde dirler. Her insan bu hayatındaki yaşantısına göre tekrar dünyaya gelir. Ancak bu durum beden için acı vericidir. Kişi erdemli bir hayat sürüp mutlak mutluluk haline (mokşa) ulaşmalıdır. Yoga kişinin bu maddi bağlardan kurtulmasına, benliğin başlangıçtaki saf haline dönülmesine yardımcı olmaktadır. Şüphesiz yoga yapan-

ların hepsi bu felsefeyi tam olarak benimsemeyebilir. Bugün özellikle Batı toplumlarında yoga yapanlar sağlık, huzur, iş hayatında başarılı olmak gibi gayeler gütmektedir.

Dünya çapında yaygınlık kazanan pek çok yoga akımının en önemlilerinden biri Maharishi Mahesh'in liderliğini yaptığı Transandantal Meditasyon'dur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen (1911, 1917 veya 1918?) Maharishi Hindistan'da Allahabad Üniversitesi'nde fizik okuduktan sonra, transandantal meditasyonu geliştiren Guru Dev'in öğrencisi oldu. On üç yıl öğrencilikten sonra bir yıl da Himalayalar'da münzevi bir hayat yaşadı. 1959'da Amerika'ya gitti ve kısa sürede büyük ün kazandı. Bunda Beatles gibi popüler müzik gruplarının büyük etkisi olmuştur. 1966'da ülkemize de gelmiştir. 1971'de Iowa eyaletinde halen faaliyetlerini sürdüren Maharishi University of Management isimli üniversiteyi kurdu. Bu okulda, resmi web sitesindeki ifadeyle, "farklı kültür ve dinlere ait 60'ın üzerinde ülkeden gelen öğrenciler bir dünya ailesi olarak beraber öğrenmekte ve yaşamaktadırlar." Amerika Birleşik Devletleri'nde yoganın hızlı bir şekilde yayılması ve okullara da girmesi üzerine New Jersey mahkemesi 1977 yılında, Transandantal Meditasyon'un Hinduizm'e dayalı bir din olduğuna hükmetmiş ve okullarda meditasyon tekniklerinin öğretimini yasaklamıştır.

Transandantal meditasyoncular 30 ülkede 200 üniversitede yapılan 600'dan fazla bilimsel araştırma ile bu tekniğin zihne, bedene, davranışlara, çevreye ve hayatın bütün olanlarına olumlu katkılar yaptığının ispatlandığını iddia ederler. Meditasyon için belli bir inanç veya hayat tarzına bağlı olmanın gerekmediğini de özellikle vurgularlar.

Akımın bütün dünya insanlığını manevi bir devlet altında toplamak, böylelikle farklılığı, mutsuzluğu yenmek, tabiatla barışık yaşamak gibi küresel bir amacı da vardır. Resmi web sitelerindeki açıklamalara göre, 1957'de dünya çapında "Manevi Yeniden Doğuş" hareketini başlatan Maharishi çeşitli aşamalardan sonra 2000 yılında maddi hudutları olmayan "Dünya Barışı Küresel Ülkesi"ni kurmuş, 2001 yılında da kırk bakandan oluşan manevi hükümet görevine başlamıştır. Akım bu manevi hareketin maddi sonuçları olacağına inanmaktadır. Bu sayede her ülkede doğal yaşamla uyumlu, hayatın her alanında sorunları giderme yeteneğine sahip hükümetlerin kurulacağına inanmaktadırlar.

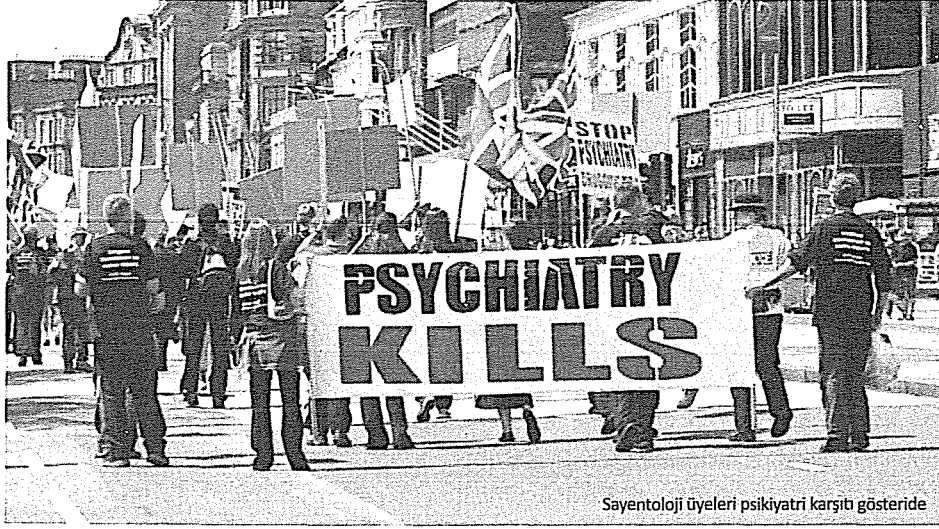
Sayentoloji Kilisesi

Sayentoloji kilisesi, bir din ismi taşımakla birlikte içerisinde geleneksel dinî anlayışlardan hiçbir iz taşımayan bir harekettir. Kurucusu A.B.D'de doğan Lafayette Ronald

Hubbard'dır (1911-1986). Genç yaşta Guam, Java, Hindistan, Filipinler, Japonya ve Çin'i gezen Hubbard 1930'da George Washington Üniversitesi'ne girdi; matematik, mühendislik ve nükleer fizik alanlarında çalıştı ama mezun olamadı. Bir bilim kurgu yazarı olarak tanındı. 1945'de, bir deniz subayı iken kendisini sakat ve kör bırakan yaralardan iyileşmesi onun için bir dönüm noktası oldu. Freud'un psikanalitik teorisine ve Doğu felsefesine yoğunlaşarak, bunları nükleer fizik bilgisi ile birleştirip insan aklının işleyişine yön veren ana prensipleri geliştirdi. 1950'de Dianetik adını verdiği yöntemini uyguladığı bir terapi merkezi kurdu. Bu merkez 1954 yılında Sayentoloji Kilisesi adı altında bir dinî harekete dönüştü. Amerikan kamuoyunda bu harekete karşı gelişen olumsuz tutumdan dolayı Hubbard 1958'de İngiltere'ye gitti. Ancak orada da hareket konusunda tartışmalar alevlenince 1968'de sınır dışı edildi. Herhangi bir ülkeden oturma izni alamayan Hubbard uluslararası sulara gezen bir gemide hayatını sürdürdü. 1976'da Amerika bu dini tanıdığında tekrar ülkesine döndü. 1980'den itibaren ölümüne değin inzivaya çekildi. Öldüğünde kilise liderleri bedeninin Hubbard'ın çalışmasına mani olduğuna, dolayısıyla bu bedeni terk edip başka bir gezegende araştırmalarına devam ettiğini duyurdular.

Dianetiğe göre, şuurumuzun kapalı olduğu durumlarda bile bütün yaşantılarımız belleğimizde ayrıntılı bir şekilde yer alır. Travmatik sesler, görüntüler, kokular ve dokunma hisleri zihinsel görüntü halinde hatırlanabilir. Travmatik olayların bellek kayıtlarına "engram" denir. Bu engramlar, Freud'un bastırılmış duyguları veya Jung'un kompleksleri gibi erişkin bireyin potansiyelinin dışı vurulmasına engel olurlar. Kişi engramların farkında olmadığından çeşitli durumlarda duygusal veya irrasyonel tepkiler verebilmektedir. İşte Dianetik terapisinin amacı, bireyin -kendisinin farkında olmadığı halde- belleğinde tam olarak yer alan travmatik anılarından "arınma"sıdır. Arınma (clear) düzeyine ulaşan bireyler daha sağlıklı olurlar, iletişim becerilerini geliştirirler, kendilerinde var olan bütün potansiyeli gerçekleştirme imkânını yakalarlar. Arınma sürecinde bazı psikolojik teknikler yanında e-metre denilen bir cihaz da kullanılır. Hubbard'ın geliştirdiği bu alet, bir yalan makinesi gibi, kişinin verdiği cevaplara bağlı olarak engramları kaydeder.

Ancak terapi alanların henüz doğmadan meydana gelen travmatik olaylardan bahsetmesi Hubbard'ı reenkarnasyon düşüncesine itmiştir. Ancak bu farklı bir reenkarnasyon anlayışıdır. Buna göre, fiziksel âlemin ötesinde bir âlemde sonsuz güce sahip ve evreni elinde tutan tetan isimli varlıklar yaşamaktadır. Bunlar kozmik bir eğlence olarak insan bedenine girmiş, sonra kendi aralarındaki irtibatı kaybederek bu bedenlere nesillerce

Sayentoloji üyeleri psikiyatri karşıtı gösteride

hapsolmuşlardır. Sayentolojinin büyük keşfi insanın aslında bir tetan yani, “fiziksel evrenin içinde olan fakat fiziksel evrenin bir parçası olmayan sonsuz yaratıcı potansiyele sahip bir varlık” olduğunu hatırlamasıdır. Görüldüğü gibi bu dinde, Tanrı yerine insanın tanrısal doğasından bahsedilmektedir.

Sayentoloji’nin nihai hedefi “gezegeni arındırmak”tır. Böylelikle savaş, kirlilik, delilik, uyuşturucu ve suç gibi kronik problemler ortadan kaldırılacaktır. Sayentoloji hareketine mensup olanlar, kendi ruhanî kurtuluşlarının, bu büyük hedefi gerçekleştirmeye bağlı olduğuna inanırlar. Bu amaçtan hareketle, Kilise kaynaklarına göre, dünya ülkelerinin neredeyse yarısında Sayentoloji yayınları bulunmaktadır. Ruhban sınıfı ve geleneksel kilise törenleri çok öne çıkarılmasa da 1.000’in üzerinde kilise misyon birimi, bağlı kuruluşlar ve 10.000’in üzerinde düzenli çalışanı vardır. Kilise, müşterilerine hizmetler sunan ve bunun karşılığında ücret alan bir işletme gibidir. Buna rağmen dünya çapında milyonlarca insan, Sayentoloji’nin kurslarına katılmış, yayınlarını okumuş, Kilise destekli konferanslara iştirak etmiştir.

KAYNAKLAR

- Bıyık, M. (2002). Küresel Bir Din Projesi Olarak Moonculuk, İstanbul.
- Köse, A. (2006). Milenyum Tarikatları, İstanbul.
- Özkan, A. R. (2002). Fundamentalist Hristiyanlık: Yedinci Gün Adventizmi, Ankara.
- Şentürk, R. (2004). Yeni Din Sosyolojileri, İstanbul.
- Thompson, I. (2004). Odadaki Sosyoloji, Çev. Bekir Zakir Çoban, İstanbul.
- Wilson, B. (2004). Dinî Mezhepler, Çev. A. İ. Yitik, A. B. Ünal, İstanbul.
- Wuthnow, R., M. P. Lawson (1994). "Sources of Christian Fundamentalism in the United States," Accounting for Fundamentalisms, Ed. M. E. Marty, R. S. Appleby, Chicago.